

דברי תורה לפרשת וארא

מאת הרב ארי לנדא

הנחש והתנין

אחד האותות שניתנים למשה במעמד הסנה היה הפיכת המטה לנחש (פר' ד', ב-ה) "וַיֹּאמֶר אֵלָיו ה' (מִזְהָה) [מֵה-זֶה] בְּיָדְךָ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה: וַיֹּאמֶר הַשְּׁלִיכֵהוּ אַרְצָה וַיִּשְׁלַכְהוּ אַרְצָה וַיְהִי לְנָחָשׁ וַיִּנְסֵם מֹשֶׁה מִפְּנֵי: וַיֹּאמֶר ה' אֶל-מֹשֶׁה שְׁלַח יָדְךָ וְאַחֲזוּ בְּזַנְבוֹ וַיִּשְׁלַח יָדוֹ וַיִּחַזְקוּ-בּוֹ וַיְהִי לְמִטָּה בְּכַפּוֹ: לְמַעַן יֵאֱמִינוּ פִּי-נִרְאָה אֱלֹהֶיךָ ה' אֱלֹהֵי אֲבֹתֵם אֱלֹהֵי אֲבֹרְתָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וְאֱלֹהֵי יַעֲקֹב" מה משמעות האות של הנחש? בשמות רבה פרש' ג' אחת הדעות היא "אמר רבי אליעזר לכך נהפך המטה לנחש כנגד פרעה שנקרא נחש שנאמר (יחזקאל כט, ג) התנים הגדול ואמר (ישעיה כז, א) על לויתן נחש ברית, לפי שהיה נושך את ישראל אמר לו הקדוש ברוך הוא ראית פרעה שהוא נחש עתיד אתה להכותו במטה וסוף הדברים הוא יעשה כעץ מה המטה אינו נושך כך הוא לא ישך". ע"פ המדרש האות מכוון כלפי ישראל והוא מרמז על פרעה ובא להרגיע את בני"י כי פרעה בסוף התהליך לא יוכל להכותם אלא לשחררם. אך מדוע דווקא בבואו אל פרעה ה' מצווה אותו לעשות מופת עם תנין ולא עם הנחש? כדברי הכתוב בפרשה (פרק ז ח' י') "וַיֹּאמֶר ה' אֶל-מֹשֶׁה וְאֶל-אַהֲרֹן לֵאמֹר: פִּי יִדְבֹר אֲלֵכֶם פְּרַעֲהַ לֵאמֹר תִּנּוּ לְכֶם מוֹפֵת וְאֶמְרַתְּ אֶל-אַהֲרֹן קַח אֶת-מִטְּףֶךָ וְהִשְׁלַףְהָ לְפָנַי-פְּרַעֲהַ וְהִי לְתַנּוּי: וַיָּבֵא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל-פְּרַעֲהַ וַיַּעֲשׂוּ-כֵן כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' וַיִּשְׁלַף אַהֲרֹן אֶת-מִטְּפוֹ לְפָנָיו פְּרַעֲהַ וְלִפְנֵי עֲבָדָיו וַיְהִי לְתַנּוּי" רש"י מפרש במקום לתנין. נחש: ע"פ פירוש זה של רש"י התנין הוא הנחש מהאות הקודם. אך רש"י בבראשית (פרק א פסוק כא) מפרש: התנינים. דגים גדולים שבים. ע"פ פירוש זה התנין שונה מהנחש, אם כן מדוע הנחש באות הראשון הופך אצל פרעה לתנין? עלינו לחפש משמעויות אחרות לאותות של הנחש והתנין. אור החיים הקדוש בפירושו מקשר את הנחש לנחש הקדמוני ולהתמודדות עם יצר הרע. "ויהי לנחש וגו'. כוונת אות זה ... תתייחס לנחש, וצא ולמד מנחש הקדמוני (הנחש שבגן עדן)... ורמז לו כי באמצעות ידי משה בכוחו העצום מאבד כח הנחש ויהיה לעץ יבש וכשירף ידו ממנו ומשליכו יהיה לנחש עד שנשם משה מפניו". את דבריו אלו מפתח ה"שפת אמת" "הענין הוא כי הגלות בא לברר התערבות טוב ורע שנעשה ע"י החטא מעץ הדעת טוב ורע... והוא עצמו ענין היפוך הנחש למטה ומטה לנחש. כי רצונו ית"ש הי' להיות דביקות האדם בעץ החיים". למעשה האות בפרשה הקודמת מרמזת כי עיקר העבודה הנדרשת מישראל הוא בירור הרע מהטוב ולכן גם ניתן להבין את האות כמבשר את מגמת יציאת מצרים של בני"י לתקן את חטא האדם הראשון בגן עדן שנגרם בעטיו של הנחש. אך כאשר משה ואהרון באים אל פרעה, כאן התנין מרמז ללא כל ספק על פרעה, כדברי יחזקאל אשר מובאים בהפטרנו (פרק כט) "א בַּשָּׁנָה הַעֲשִׂרִית בְּעֶשְׂרֵי בָּשָׁנִים עֲשׂוּר לַחֲדָשׁ הִיָּה דָבָר-ה' אֵלַי לֵאמֹר: ב בֶּן-אָדָם שִׁים פְּנִיךָ עַל-פְּרַעֲהַ מִלֶּדֶת מִצְרַיִם וְהִנְבֵּא עָלָיו וְעַל-מִצְרַיִם כֻּלָּה: ג דָּבָר וְאֶמְרַתְּ כֹה-

אמר אדני ה' הנני עליך פרעה מלך-מצרים המנזים הגדול הרבץ בתוך יאריו אשר אמר לי יארי ואני עשיתני:
ד ונתתי (תחיים) [תחיים] בלתייך והדבקתי דגת-יאריך בקשקשתיך והעליתיך מתוך יאריך ואת כל-דגת
יאריך בקשקשתיך תדבק: ה ונטשתיך המדברה אותך ואת כל-דגת יאריך על-פני השדה תפול לא תאסף ולא
תקבץ לחית הארץ ולעוף השמים נתתיך לאכלה:"
ניתן להבין לפי זה כי פרעה מהווה סמל לרשעה, לא מדובר כאן ביצר הרע פשוט של כל אדם (המבוטא ע"י
הנחש) אלא ברשעה בהתגלמותה. אך גם רשעה זו תשלט ע"י אהרון ומשה כדברי ה"כלי יקר" בפרשתנו " אבל
עדיין לא ראינו שום מופת, שאהרן יהיה רודה ומושל בפרעה וכל עמו. ע"כ צוה ה' לפני פרעה להשליך
מטהו של אהרן ויהי לתנין שחמתו גדול מחמת סתם נחש, כי בזה הורה שגם אהרן יהיה רודה ומושל בפרעה
שנקרא תנין". יציאת מצרים מבשרת לכל העולם כולו כי הרשעה ניתנת לשליטה ולמיגור, ומעתה יש סיכוי
לעולם טוב יותר ונעים יותר.